

ФОРМУВАННЯ Й ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено аналіз інноваційного потенціалу України, визначено основні тенденції його розвитку та напрями використання. Здійснено оцінку сучасного стану розвитку інноваційної діяльності в країні та можливості її удосконалення.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, інноваційний потенціал, інноваційна модель розвитку, високотехнологічне виробництво.

Annotanion. In clause the thorough analysis of innovation potential of Ukraine is carried out, the basic tendencies of its development and directions of use are determined. The author appreciates a modern condition of development of innovation activity in the country and opportunity of its improvement.

Key words: scientific and technological progress, innovation potential, innovation model of development, high-tech producing.

Вступ. Сучасний стан економіки України характеризується не тільки поглибленням ринкових відносин, а й розширенням виробництва в умовах обмежених матеріальних ресурсів. Інтеграція України до світового економічного простору з високим рівнем конкуренції обумовила перехід від екстенсивної моделі вітчизняної економіки до інноваційної моделі розвитку господарювання.

За цих умов найважливішими факторами, що забезпечують підвищення промислового виробництва, є швидка реалізація у виробництві новітніх досягнень науково-технічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності продукції та постійне вдосконалення системи управління виробництвом, що забезпечує оптимальне використання матеріальних, виробничих і людських ресурсів.

Широкомасштабна інноваційна діяльність у сучасних умовах є основою стабільного та ефективного економічного зростання як окремо взятого підприємства чи галузі, так і регіону або країни в цілому.

Проблемам розвитку інноваційної діяльності присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців – І.Ансоффа, П.Друкера, В.Горшкова, О.Дація, І.Єресько, Е.Кретової, В.Любімова, В.Яковенка та ін. [3–6]. Однак в економічній науковій думці недостатньо уваги приділено аналізу сучасних тенденцій розвитку інноваційного потенціалу України та напрямів його реалізації. Тому метою статті є оцінка інноваційного потенціалу та можливостей його реалізації.

Постановка завдання. Стратегія переходу до сучасних ринкових відносин потребує глибокого теоретичного аналізу основних закономірностей функціонування економіки України. Існуючі тенденції і фактори прискорення науково-технічного прогресу обумовлюють необхідність ґрунтовного аналізу стану розвитку інноваційної діяльності в країні. Тому метою дослідження є визначення особливостей формування інноваційного потенціалу України, його функцій, та оцінка механізму управління розвитком і використанням інноваційного потенціалу в сучасних умовах. Адже інновації необхідні, якщо підприємства бажають бути конкурентоспроможними та ефективно працювати в умовах глобалізації економіки.

Результати. Інновації, особливо у промисловості, є одним із суттєвих елементів відновлення економіки. Це новостворені, застосовані або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція, послуги чи організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру, якість виробництва або соціальну сферу [1]. Згідно з Законом України “Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні” інноваційний потенціал розглядається як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних

для забезпечення інноваційного розвитку. При цьому окремо виділяється така складова потенціалу, як інноваційна культура, яка характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах [2].

Звідси випливає, що основою інноваційного потенціалу будь-якого суспільства є людський ресурс, тобто носії певного освітньо-кваліфікаційного рівня та морально-психологічних якостей, необхідних для реалізації успішної інноваційної діяльності.

Рівень інноваційного потенціалу України саме завдяки наявному людському капіталу загальноновизнано вважається достатньо високим для того, щоб наша держава була здатна посісти гідне місце серед найрозвиненіших країн світу. Адже держава має розвинену систему підготовки фахівців, що працюють як у виробничій сфері, так і займаються науковою та науково-технічною діяльністю.

За даними досліджень, проведених ООН, на рубежі тисячоліть Україна посідала одне з перших місць у світі за кількістю наукових співробітників, досить високе місце – за індексом розвитку людського потенціалу (75 місце зі 175 країн), а індекс рівня освіченості населення навіть перевищував середній індекс країн східної Європи і СНД. Наша країна має достатньо велику кількість зайнятого населення у високо- і середньотехнологічних галузях промисловості [3]. Все це є підґрунтям того, що й сьогодні за окремими напрямками фундаментальних досліджень Україна знаходиться серед світових лідерів, зокрема у галузі фізики, хімії, математики, інформатики, медицини, прикладних розробок у сфері лазерної та кріогенної техніки, нових матеріалів, аерокосмічної техніки, засобів зв'язку і телекомунікацій, програмних продуктів.

Важливою складовою, разом з людським фактором інноваційного потенціалу України є науково-технологічні та виробничі можливості нашої держави, що знаходять своє втілення в наукомісткому високотехнологічному виробництві. Це, передусім, потенціал літакобудування, адже лише сім країн світу, серед яких і Україна, мають повний цикл проектування та виробництва літаків. Це ж стосується і ракетно-космічної галузі, яка також здобула всесвітнє визнання. Широкими є можливості вітчизняного суднобудування і танкобудування.

Україна зберігає високотехнологічні конкурентоспроможні виробництва і в інших галузях машинобудування, зокрема у приладобудуванні, виробництві енергетичного устаткування й важкого машинобудування, а також в окремих галузях кольорової металургії [4].

Слід відзначити, що загалом фінансові процеси, пов'язані з інноваційним потенціалом, повинні бути спрямовані на реалізацію таких його функцій:

- забезпечення надходжень фінансових засобів для виконання інноваційних процесів;
- реалізація необхідної еластичності надходжень фінансових ресурсів відповідно до перебігу етапів інноваційного процесу;
- вплив на здійснення інноваційних процесів;
- створення стимулів і умов для розробки інновацій;
- вплив на вибір тематики інноваційних проектів відповідно до потреб господарювання і розвитку самої інноваційної сфери;
- сприяння ефективному формуванню витрат на інновації [5].

Ефективність реалізації інноваційного потенціалу визначається чіткістю та масштабами поставлених у зв'язку із цим завдань.

У Законі України “Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні” наводиться такий перелік стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності нашої держави на період з 2003 до 2013 року:

- модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології;
- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного онов-

лення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії;

- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;
- удосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;
- високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості;
- транспортні системи: будівництво і реконструкція;
- охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;
- розвиток інноваційної культури суспільства.

Зауважимо, що вказані стратегічні напрями інноваційної діяльності охоплюють саме ті сфери наукової та науково-технічної діяльності, які сьогодні визначають науково-технічний прогрес і за якими Україна поки що не досягає існуючого в передових країнах рівня. Це, зокрема, сфера мікроелектроніки, нанотехнології, біотехнологія та генетика. Також недопустимо високим за стандартами економічно розвинених країн в Україні є рівень техногенного навантаження на довкілля внаслідок використання застарілих технологій у вітчизняному промисловому комплексі.

Формування інноваційного потенціалу ускладнене наявними можливостями одержання матеріальних ресурсів, тому він повинен бути орієнтований на створення нематеріалооб'ємних нововведень, що дають змогу максимально і комплексно використовувати наявну в національній економіці сировинну базу, а також нових видів матеріалів, утилізації відходів, що необхідно узгоджувати з екологічними вимогами, які висуває суспільство до виробників.

Можливості застосування новачій великою мірою залежать від енергоресурсів, що мають стійку тенденцію до скорочення й подорожчання. Це висуває на перший план проблеми раціоналізації споживання енергії в самих інноваційних процесах і створення енергоощадних технологій, а також розробки нових джерел енергозабезпечення. Вважаємо, що результати впровадження у вітчизняну економіку інноваційних енергозберігаючих технологій залишаються незадовільними.

Важливим фактором, що ускладнює використання інноваційного потенціалу української науково-технічної сфери, є високий рівень її мілітаризації. Це пояснюється тим, що існуючий науково-технічний потенціал нашої держави практично був сформований за часів колишнього Союзу РСР для обслуговування потреб військово-промислового комплексу. Тому значна частина науково-технічних розробок, що здійснювались в Україні, використовувалась за її межами. У той же час потужності провідних високотехнологічних виробництв переважно військового спрямування, що мають повний цикл в Україні, а саме: літакобудування, суднобудування і танкобудування, – є набагато більшими, ніж власні потреби нашої держави. Тому для забезпечення подальшого розвитку цих виробництв обов'язковим фактором є пошук вигідних умов для реалізації їх продукції на світових ринках. Цей процес, проте, ускладнюється відсутністю у вітчизняних суб'єктів господарювання відповідного досвіду.

Отже, сучасне досить непросте становище щодо інноваційної діяльності в Україні обумовлюється дією цілого ряду негативних чинників. Одним із найбільш несприятливих серед них є значна зношеність і технологічна застарілість основних засобів і виробничої інфраструктури. Так, близько 60% основних засобів національної економіки є зношеними [4]. Низький технологічний рівень виробництва спричиняє його високу енерго- і матеріаломісткість.

Все це створює несприятливе середовище для піднесення інноваційної діяльності. Внаслідок цього вже на початку поточного десятиріччя лише 4% промислових підприємств витрачали кошти на дослідження та розробки, спрямовані на випуск інноваційної продукції, частка якої не перевищила 7% загального обсягу галузевого виробництва [7].

Таким чином, одним з найвагоміших факторів, що стримує інноваційну діяльність в нашій державі та розвиток вітчизняного інноваційного потенціалу, є відсутність попиту

на вироблену в Україні наукомістку продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Визнання факту недостатнього попиту на наукоємну продукцію на внутрішньому ринку має спонукати до усвідомлення необхідності державної підтримки інноваційної діяльності державою доти, доки зростання інноваційного виробництва не буде викликано стійким попитом на його продукцію. Усвідомлення вагомості підтримки інноваційних процесів в Україні засвідчило прийняття, починаючи з кінця 90-х років XX ст., низки програмних документів, у тому числі базового в цій сфері Закону “Про інноваційну діяльність” [1].

Водночас, загальний рівень, структура і механізми фінансування сфери інноваційної та науково-технічної діяльності в Україні, на жаль, сьогодні є такими, що суттєво ускладнюють можливості для реального використання її напрацювань як потужного чинника піднесення національної економіки та переведення її на інноваційну модель розвитку. Основна причина – відсутність у нашої державі розвиненої інноваційної інфраструктури.

Висновки. Щоб країна була успішною в економічному, політичному і соціальному розвитку, необхідна така система, яка б усіляко стимулювала розвиток та генерування знань. Для такої системи необхідним є широке застосування інформаційних та комп’ютерних технологій, розвиток науково-дослідної бази, поліпшення якості вищої освіти, поєднання виробничої та наукової сфер. Тим паче, що додаткові вкладення в економіку забезпечуватимуть випереджальний приріст продукції шляхом удосконалення організації виробництва.

На даний час теоретично і практично науково-технічні інновації здатні суттєво змінити стан розвитку не тільки в галузях промисловості, сфері послуг, організаційної діяльності, політиці і культурі, але й у галузях досліджень. Для цього і сама сфера інновацій повинна бути перетворена таким чином, щоб перебороти інерційність і обмеження, які є результатом існування сталих структур, застарілого способу мислення.

У цілому, політика держави повинна бути спрямована на посилення національних інноваційних стратегій і сприяння росту потоків знань. В основі цих стратегій повинні бути:

- стратегічні інвестиції в людський ресурс з акцентом на науку та інжиніринг;
- активний імпорт технологій і ноу-хау, капіталу, укладання контрактів про тривале співробітництво в галузі інновацій;
- постійне вдосконалення системи освіти;
- активний розвиток інноваційної інфраструктури (наукових парків, дослідницьких лабораторій, бізнес-інкубаторів, технопарків) для ефективнішого просування інновацій на регіональному та міжнародному рівні;
- розробка стратегій і стимулів для залучення прямих іноземних інвестицій.

Загальновідомо, що високі технології створюються завдяки використанню новітніх досягнень науки, які виникають у результаті саєнтифікації. Зрозуміло, що розробка і залучення високих технологій при організації на їхній основі нових виробництв є надзвичайно складним процесом, особливо в умовах України, обтяженої недостатчею засобів і наявністю великої кількості традиційних виробництв. Тому для України важливо застосовувати вже випробуваний у багатьох країнах метод злиття “нових” і “старих” технологій. Він створить сприятливі можливості для об’єднання якості і гнучкості, закладених у потенціалі нових технологій, з уже досягнутими перевагами традиційних, що дозволяє знаходити інноваційні рішення, які найкраще відповідають потребам і умовам України. У цьому й полягатиме перспектива подальших розробок у даному напрямку дослідження.

Розглянуті проблеми, що стосуються формування, збереження і розвитку інноваційного потенціалу, сконцентрованого у науково-технічній сфері України, дозволяє зробити висновок про те, що причини існуючого у вказаній сфері помітного відставання

нашої країни від економічно-розвинених держав світу передусім стосуються не рівня вітчизняного інноваційного потенціалу, який є досить високим, а полягають у відсутності належних організаційно-економічних механізмів щодо його використання.

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. № 4 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – С. 226.
2. Закон України “Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності” // Офіційний вісник України. – № 7. – 2003. – С. 5–11.
3. Демьохін В.А. Інноваційна політика держави і проблеми інтелектуальної власності // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 10. – С. 37–44.
4. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С.Гальчинський, В.М.Геєць, А.К.Кінах, В.П.Семиноженко. – К.: Знання України, 2004. – 338 с.
5. Любимов В.І. Формування інноваційного потенціалу промисловості // Держава та регіони. – 2006. – №2. – С.171–175.
6. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М.Ілляшенка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 728 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України. – 2005. – 360 с.